

Ónody György

AZ ISZLÁM RENESZÁNSZA

A világ ma az iszlám reneszánszáról beszél.* Ez a megfogalmazás természetesen nem egészen pontos. Nem az iszlám született ugyanis újjá, nem is porolták le, nem is frissítették fel; az iszlám változatlan, mert nem is akar változni. Az a jelenség, amit az iszlám reneszánszának neveznek, az iszlám világához tartozó népek politikai előretörése — az iszlám nevében.

A Próféta zöld zászlaja

A harcoss iszlám, úgy tűnt, már a múlté. Mert igaz, hogy a próféta nevével ajkukon és a próféta zöld zászlaja alatt indultak harcba a foglalták el a fél világot a moszlim harcossok. Az is igaz, hogy az oszmán birodalom ugyancsak a hitetlenek ellen vonult harcba az „igaz hit” terjesztésének jelszavával. Az első évszázadok harcoss lendülete azonban ki-fulladt és megtört.

Mindez talán azzal függ össze, hogy az iszlámot megalkotó arabság az iszlámot felvevő oszmán törökök uralma alá került és már csak azért sem foghattak fegyvert a padisah ellen, politikai szabadságuk kivívásáért, mert ez egyet jelentett volna a hívők ura elleni pártütéssel.

Következésképpen, amikor Európában sorra születtek a központosított államok — a kereszténység elvi-ideológiai bázisán, keleten, ahol az iszlám egy korábbi időszakban éppen a fegyveres harc ideológiája volt, Mohamed vallása ezúttal gátja lett az oszmán birodalomba bekebelezett arabság függetlenségi törekvéseinek.

Csak sokkal később, már a múlt században, de akkor is elszigetelten és kifejezetten az oszmán birodalom arab vilajetjeire szemet vető európai hatalmak elleni harcban álltak ismét a próféta zöld zászlaja alá az algériai Abd el Kader és a szudán Mahdi katonáiként a hívő moszlimok.

* A szerző készülő könyvének a témával kapcsolatos egy fejezetének vázlata.

Vajon mi a magyarázata annak, hogy a múlt századi akció folytatás és kiteljesítés nélkül maradt s az arab függetlenségi harc előfutárai ezt a küzdelmet nem tudták kiszélesíteni sem az iszlám-hívők, sem pedig az iszlámhoz tartozó arabság általános küzdelmévé?

Még és már

Tény, hogy az Atlanti-óceántól a Közép-Keletig emberek milliói beszármaztak arabul, a hajdani arab világbirodalomtól kapott örökségként. E térség lakossága szinte teljes egészében a Mohamed-alapította valláshoz tartozott. Csakhogy már az arab időkben sem volt teljes és általános a birodalom tartományainak egysége. A szétdaraboltság, a más irányú fejlődés az oszmán korszakban tovább folytatódott. Lehetséges, hogy ha a népek fejlődése normális körülmények között zajlik, ugyanazt az utat járják be, mint az európai országok. Az oszmán birodalom népeinek fejlődése azonban megtorpant és elsősorban abban tért el az európai úttól, hogy ezek a népek még külső elnyomás alatt álltak, amikor már újabb külső veszéllyel, az oszmán birodalom felosztására törő európai hatalmak aspirációival kellett szembenézniük.

A másik igen fontos tényező az, hogy az európai térhódítás néhány kivételtől eltekintve nem fegyveres úton zajlott, hanem részben gazdasági eszközökkel. A kapitulációs szerződések rendszere ugyanis már akkor az európai kapitalista országok kezére adta a török birodalom világtérjait, amikor formálisan még a Portához tartoztak.

A kolonizáció fontos módszere volt az európai kultúra beáramoltatása is. Amikor ez a folyamat még a 19. század elején elkezdődött, már teljesen szétzilálódtak azok az arab kulturális centrumok, amelyek a legsötétebb középkor idején ámentették és tovább fejlesztették az antik civilizációt.

Azok az iskolák, amelyeket a francia és az amerikai misszionáriusok Bejrútban és Damaszkuszban állítottak fel, az arab nyelviség tudatos művelésétől fokozatosan jutottak el az arab történelem újrafelfedezéséig. Innen pedig már csak egy lépés volt elérkezni annak a kérdésnek a felvetéséig, hogy mi okozta a hanyatlást. A kérdés megválaszolása logikusan vezetett el az arab nemzeti törekvések megfogalmazásáig.

Mivel az arab újjászületés gyökerei az iszlámtól független, sőt, vele ellenséges-rivális szellemi talajban fejlődtek ki és erősödtek meg, természetesen, hogy a kulturális és nyelvi megújulásból kibontakozó politikai mozgalom sem tapadt az iszlámhoz, az arab nacionalizmus, illetve a pán-arabizmus lett a nagy átalakulások küszöbére érkezett arabság eszmei-ideológiai páncélzata.

A pániszlám mozgalom

A teljes képhez tartozik, hogy — igaz, némi időbeli eltolódással — de a pániszlám mozgalom is zászlót bontott. Szerepe — éppen e késésből következően — már csak arra korlátozódhatott, hogy harmóniát teremtsen az elkerülhetetlen változások és az iszlám eszmerendszere közt.

(A pániszlám mozgalom modern képviselői mellett felléptek olyan konzervatív gondolkodók is, akik úgy érezték, hogy az európai eszmék és intézmények adaptálása helyett vissza kell térni a Koránban megfogalmazott erkölcsi értékekhez. Így Rasid Rida például azt tanította, hogy a modern európai nézetek átvétele éppen olyan történelmi szerencsétlenség az arabság számára, mint a török uralom. Az arabok nem szakadhatnak el múltjuktól, nem válhatnak gyökértelen néppé. Egyébként Rida szerint a Korán nincs ellentétben a modern világgal. A modern világgal az arab múltnak csak azok az évszázadai vannak ellentétben, amikor az arabokat megfosztották attól, hogy igazi értékeiket kifejezzék.)

Ilyen körülmények között és ilyen előzmények miatt vajon milyen szerephez jutott a századvégi-századeleji környezetben az iszlám? A des Temps Moderns tömör megfogalmazása szerint, „amikor felnyíltak az ideológiai és kulturális sorompók, amelyek Közel-Kelet országaiban évszázadokon keresztül elzárták az utat az európai eszmeáramlatok előtt, összezilálódtak a gondolkodás eszközei, a cselekvés módszerei és az életritmusok. E behatolás megtörte a közösség önmagáról alkotott képét, kifecmította gazdasági életét és megcsonkította mindennapi gyakorlatát. Ebben az atmoszférában az iszlám cementjével összeforrasztott világmindenség egységet és biztonságot adó szellemi tér volt”.

Vagyis: bár az arab népek nyilvánvalóan nem tudták elkerülni az elkerülhetetlen változásokat a társadalmi és a gazdasági szférában, sőt, le kellett számolniuk a tisztán teokratikus állami berendezkedés megvalósításának illúziójával is, az újhoz való kényszerű illeszkedést mégis összhangba igyekeztek hozni a tradíciókhoz való hűséggel. E pragmatikus szintézis eszköze volt az iszlám.

Hogy a mohamedán vallás a 20. század körülményei közt is vállalkozhatott e szerepkörre (már csak ennyire vállalkozhatott), az több tényezőre vezethető vissza:

1. Az iszlám a tételes keresztény vallásoknál kevésbé merev, nem kövesítette feloldhatatlan dogmákba a világi élettel összefüggő nézeteket. Ezek az állásfoglalások így összeegyeztethetőek a korábbi elképzelések ellenkezőivel is, esetleg adaptálhatók korábban nem szereplő jelenségekre.

2. Az iszlám nem egyszerűen vallási közösség, mivel nem ismeri az állam és az egyház olyanfajta különválasztását, mint amit már a történelmi fejlődés korai szakaszában a francia forradalom is szükségesnek tartott elvégezni. A mohamedán közösség az egyház és az állam együttese, tagjai abszolút engedelmességgel tartoztak az első időkben a kalifá-

nak, aki a világ minden muzulmánjának világi és egyházi vezetője volt, majd a teológiai értelmezések alapján a hatalom mindenkori birtokosának: a királynak, vagy a köztársasági elnöknek, s ezt az engedelmességet ma is vallási kötelességnek tekintik.

Az a szellemi elit, amely a század eleji nacionalista mozgalmakat vezette, éppen úgy elszakadt a bigott vallásosságtól, noha nem lett isten-tagadó, mint a későbbi politikai mozgalmak résztvevői. A nagyobb részt falusi környezetben élő tömegek változatlan és mély vallásossága miatt azonban egyetlen irányzat sem szakíthatott az iszlámmal.

Kolonializmus és szekularizáció

A század eleji arab nacionalizmus végül is nem az oszmán birodalommal szemben maradt alul, a végleges vereséget az mérte az arab függetlenségi mozgalmakra, hogy az első világháborút követően a győztes nagyhatalmak újra felosztották a világot egymás közt s ennek az osztozkodásnak áldozatul estek az oszmán birodalom arab területei is. Az arab világ ettől kezdve a kolonialista országok politikai uralma és olyan értelmű befolyása alá került, amely a szekularizáció bizonyos elemeit is magában foglalta.

De az iszlám háttérbe szorulása nemcsak a brit—francia jelenléttel függött össze. A modern állam megteremtésének útját egyes politikai vezetők — Törökországban Kemal Atatürk, Iránban pedig Reza sah — éppenséggel a mohamedán Bastille lerombolásától, az állam és az egyház szétválasztásától várták s ennek megvalósítását számos törvénnyel, intézkedéssel igyekeztek elősegíteni.

A szokások és hagyományok megváltoztatása természetesen nem ment könnyen és egycsapásra sem. Kétfarcú országok kezdtek kialakulni. Más lett a városok és más a falvak képe. A tanult rétegek egyre távolabb kerültek az iszlám vonzási körétől, a falu pedig tovább élte az ősi tradíciók szerinti életét.

Változások azonban csak azokban az iszlám országokban kezdődtek, amelyeket a kolonialista jelenlét vagy a felvilágosult nemzeti vezetés rákényszerített. De ahogy az ókorban, majd a középkorban is, a világ más részein végbement változások nem hatoltak át az Arab-félsziget végeláthatatlan homokdünéin, Arábia népe ősi és természetes formájában élte át most is a század eleji társadalmi mozgásokat, politikai változásokat.

A Korán társadalmának fennmaradása, birodalmak bukását túlélő képessége bizonyított, példát kínált; tulajdonképpen olyan modell volt, amelyre az iszlám misszionáriusai hivatkozhattak, és amelyről a hívők álmódozhattak. De természetesen nem léphettek túl az álmokon.

Az iszlám ugyanis történelmi lépéshátrányba került. Mindenekelőtt azért, mert az arabság az oszmán birodalom keretei közül nem független államként, sőt, mandátum, és országhatárokkal szétszabdaltan került

ki. Csak azok az országok lettek önállóak, amelyek a világtól távol helyezkedtek el, nyersanyag és piac szempontból teljesen értéktelennek ítéltettek, s katonai téren is veszélytelenek voltak.

Az arab világ politikai státusán lényegében a második világháború évei sem változtattak. Alapvető változást az a dokumentum — az emberi jogok deklarációja — hozott, amelyben a szövetséges hatalmak a háború utáni időre a világ népeinek függetlenséget, szabadságot ígértek.

Az önálló arab államok kemény diplomáciai alkudozások és véres fegyveres harcok közepette jöttek létre egy, a kialakulóban lévő nemzeti burzsoáziával szövetségben lévő haladó elit vezetése alatt. S a politizáló orvosok és katonatisztek programja szinte az egész arab világban két alapvető vonásban megegyezett: külpolitikájukat egyértelmű imperializmus- és kolonializmus-ellenesség jellemezte, másrészt még a legprogresszívebb politikusok sem szakadtak el az iszlámtól.

A nasszeri út

A nasszeri út — amely a térség legjellegzetesebb példája a maga cikcakkjaival és változásaival együtt — abban következetes maradt, hogy az iszlám képviselte ideológiai határmezsgyét sohasem lépte át, nem is kérdőjelezte meg; inkább saját elképzeléseinek szolgálatába igyekezett állítani az iszlámot.

A forradalom filozófiája című politikai programjában Nasszer politikai akciói első körének az arab világot jelölte meg. Megérezte, hogy a második kör Egyiptom szűkebb környezete, Afrika. „Marad még a harmadik kör — írta. — Ez túlmutat a földrészeken és óceánokon nyúlik át... Ez a kör egyesíti testvéreinket, akik a világ minden részén Mekka felé fordulnak és jámbor ajkuk ugyanazt az imádságot suttozja.”

Az iszlám tekintélyes vezetői a nasszeri jobbot tulajdonképpen elfogadták és nemcsak a nasszeri külpolitika igényelte diplomáciai manőverekhez nyújtottak segédkezet, hanem Nasszer társadalompolitikai és gazdasági nézeteit is igyekeztek összhangba hozni az iszlámmal.

Igy a kairói Al Azhar egyetem rektora, az egyik legtekintélyesebb egyházi méltóság, az iszlámmal összeegyeztethetetlennek minősítette, hogy Irán de facto elismerte Izraelt, és helyeselte, hogy az egyiptomi kormány megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Iránnal.

Ugyancsak az egyiptomi ulemák tették közzé 1963 telén azt a nyilatkozatot, mely szerint „a próféta volt az első szocialista s tanításai magukban foglalták a szocialista alapelveket. Az iszlám törvényei ugyanis — folytatódik a fetva — kifejezetten kötelezővé teszik a kormányoknak, hogy fellépjenek a szegénység ellen s még a magántulajdont is ki-sajátítsák a szocialista igazság megvalósítása érdekében”.

A mohamedán egyház és a mindinkább szekularizálódó állam együttműködése lényegében kölcsönös felismerésen alapult. A politikai vezetők megértették: a tömegtámogatást veszélyeztetik, ha szembefordulnak az

egyházzal. Attól azonban óvakodtak, hogy túlságosan nagy szerepet adjanak az ulemáknak. Az iszlám vezetői pedig azt mérték fel, hogy a függetlenség, amely e politikai személyekhez kapcsolódik, olyan tekintélyt biztosít számukra, amelyet nem tudnak elperelni, nem lehet elhomályosítani.

A kényszerű együttműködés, kevés kivételtől eltekintve zökkenőmentesen működött, de természetesen azzal járt, hogy az iszlám és az állam de facto szétválasztása lassan elkezdődött, még ha ezt nyíltan senki sem kívánta kimondani.

Feltehetően e tendencia fokozódó érvényesülése volt a fő oka annak, hogy a hagyományos iszlám országok ez idő tájt kezdték kialakítani politikai kapcsolataikat az Egyesült Államokkal. Szaúd-Arábia számára az az egyiptomi vagy szíriai politika, amely kapcsolatot teremtett a szocialista világ ateistáival, ellentétes volt az iszlám szellemével, tehát elfogadhatatlan volt.

Fejszál király ezért tett kísérletet még a hatvanas évek derekán a muzulmán országok egyesítésére.

De ahogy a század elején a pán-izlám mozgalom sem tudott a politikai törekvések fölé emelkedni, Fejszál ezúttal sem aratott sikert. Hasztalan próbálta a szövetség tagjai közé vonni az iráni sahót és a jordániai uralkodót, az iszlám alapokon való szervezkedés koncepcióját koronás tárgyalópartnerei nem tették magukévá.

Ebben az a tényező játszott szerepet, hogy az arab közvélemény új Mahdiként bálványozta Nasszert, márpedig e szövetség célja éppen az lett volna, hogy a pániszlám nézeteket állítsa szembe Nasszer arab egység-törekvéseivel, vagyis a második világháború utáni pánarab elképzelésekkel. De az is, mint annak idején Nasszer kifejtette, hogy „az iszlám nevében Washington és London kormányait szolgálják”.

Ha Fejszálnak nem is sikerült az iszlám jegyében szembefordítani a hívők millióit, s e milliók politikai vezetőit a nasszeri politikával — ahogyan ezt Washington és London elképzelte — annyit valóban elért, hogy az iszlám politikai aktivizálódása lényegében megkezdődött.

Mindez azért fontos, mivel az arab világnak az a jobbszárnya, amelyet a nasszeri politika elhomályosított és háttérbe szorított, lényegében már készülődött a fellépésre. Ez a fellépés azzal összefüggésben került napirendre, hogy a nemzeti burzsoázia, amely a nemzeti függetlenség kivívásában szerepet vállalt, megrettent a fejlődés természetes ütemétől, s a gazdasági és politikai életben tapasztalt változtatásoktól.

A progresszív vezetők megbuktatásakor úgy hadakoztak a haladó nézetek ellen, hogy az iszlám eszmevilágától való elszakadást kérték számon, az iszlám nevében számoltak le — kommunistákkal és nacionalistákkal.

E folyamat — hiszen valójában arról van szó — kezdete Indonézia volt, ahol mindmáig a legnépesebb mohamedán közösség él, tetőpontja pedig Egyiptom, ahol a nasszeri éra nagy-nagy politikai ügyességgel igyekezett harmóniát teremteni iszlám és szocializmus között.

Az egyiptomi fordulat Nasszer halála után Szadat hatalomrajutásával párhuzamosan bontakozott ki.

Nasszer a vallást olyan eszmei örökségnek tekintette, amelytől nem tudott, nem is akart szabadulni. De nem volt kétséges számára az sem, hogy a 7. század társadalmi-politikai állapota, amelyet az iszlám rögzített és megkövesített, a 20. század körülményei közt, a világpolitika változásainak szorításában, betű szerint nem érvényesíthető; ezért, nem pedig taktikai okokból valamifajta racionalista szintézisre törekedett.

Szadat mindentől abban tért el, hogy nem politikai nézeteit kívánta az iszlám tételeivel is alátámasztani. Hűsége az iszlámhoz így eredendően meggyőzőbbnek hatott, ezen még az sem változtatott, hogy hamarosan kitűnt: az iszlám felértékelését taktikai megfontolások születték. Egyrészt ettől várta a falusi milliók támogatását, másrészt az iszlám restaurációja külföldi támogatást is ígért.

Szadat valóban jól számolt. Nemcsak az egyiptomi falu fogadta örömmel az iszlám régi rangjának, fényének visszaállítását, ez az eszmei restauráció Líbiától Szaúd-Arábiáig és Szudántól Omanig rendkívül kedvező visszhangot keltett.

Világ gazdaság és iszlám

Nasszer személyének túlértékelése nélkül is látnunk kell, hogy Fejszál akciói — az iszlám előtérbe állítására, a nagy egyiptomi politikus életében — egyértelműen kudarcra voltak ítélve. Annak ellenére is, hogy az olajtermelő monarchiák szerepe, súlya gazdasági jelentőségük miatt már emelkedően volt. Amikor ez a gazdasági rang politikai súllyal párosult, ezt jelentette az iszlám restaurációja Egyiptomban, a korábbi törekvések és próbálkozások sokkal nagyobb lendületet, sőt, realitást is kaptak.

A 70-es évek tulajdonképpen az iszlám reneszánszának jegyében teltek. Az út természetesen nem volt mindenütt egyforma, s nem is volt mindenütt egyenletes.

Líbiában Kadhafi elnök személyében nemcsak az a gárda került hatalomra, amely megfosztotta trónjától a királyt, hanem a pánarabizmus és a pániszlám megszállott hívei is. Ez olyan végletekhez vezetett, hogy kitiltották Líbiából a külföldi italokat és lemeszelték a latin betűs feliratokat. Kadhafi a politikában is érvényre kívánta juttatni az iszlám tradícióit. A *Le Monde*-nak adott interjúban a következőket fejtette ki: „A Koránban minden kérdésre választ találni. Az arab egység, a szocializmus, az örökösödési jog, a nőket megillető társadalmi helyzet, a római birodalom elkerülhetetlen bukása, bolygónk sorsa az atombomba feltalálása után, mindez benne van, csak érteni kell a szent könyv olvasásához.”

Vagyis Kadhafi, ebben a kezdeti periódusában, a vallásosságot próbálta szembe szegezni a haladással, a vallás pozíciójából helyezkedett

szembe a kommunista nézeteket és az e nézeteket valló országokkal. A 20. század viszonyai közt, sőt, az európai gondolkodás számára is anakronisztikus messianizmus az arab világban talajra találhatott. A nép körében azért, mert az egyszerű, tudatlan fellah mélységesen vallásos. A kommunistaellenes jobbszárny pedig abban a bonyolult szituációban, amelyet Nasszer halála idézett elő az arab világban, s amelyet a belső és külső szövetségi rendszerek átalakulása és az átrendezésükre tett kísérlet jellemezett, tulajdonképpen ettől a vallásos extrémizmustól kapott ideológiai támaszt.

Még ha Kadhafi iszlám reneszánsza látszólag egyértelmű csodát keltett is az arab világban, hiszen mindez bizonyos konjunkturális politikai célokkal is találkozott, a líbiai államfő lényegében az egyiptomi politika egyik kellékének bizonyult, szerepe a maga hatalmi harcát vívó egyiptomi elnök, azaz Szadat érdekeinek megfelelően alakult, csúcspontját a szovjet—egyiptomi kapcsolatok mélypontján érte el, de szerepe a realisabb vonal előtérbe kerülésével rohamosan csökkent.

Hogy Kadhafi jelentősége idővel csökkent, sőt, Egyiptom és Líbia viszonya is mélypontra hűlt, abban része volt annak is, hogy a Kadhafihoz hasonlóan gazdag, de az újkori Mahdinál kevésbé szélsőséges szaúd-arábiai uralkodó személyében Szadat új szövetségesre talált.

Az egyiptomi nyitás hatása az iszlámra a szadati taktika elfogadásában érvényesült. Miről is van szó? Szadat a zsilipeket csak addig húzta fel, amíg a vallásos áramlat előre vitte elképzeléseit, de nem volt hajlandó együttműködni a szélsőségekkel. Az iszlám segítségét a modern Egyiptom megteremtésére, nem pedig a Korán-beli korai Egyiptom restaurálására kívánta igénybe venni.

A hagyományosan vallásos arab országok látnivalóan ugyanazt az álláspontot kezdték érvényesíteni. Keresték és keresik az összhangot az ipari fejlődés, a civilizáció, a fogyasztói társadalom és Mohamed tanításai közt.

Természetesen mindez nem következett volna be, ha az olajár-robbanás nem juttatja ezeket az országokat óriási anyagi eszközök birtokába, s ennek révén nem kezdődik el a céltudatos fejlesztés. De valószínűleg összefügg azzal is, hogy lassan már a második generáció nő fel a nyugati egyetemeken, s az amerikai, angol, francia életmód s életvitel hatása, az ottani szokások kétségtelenül lassan kikezdi az arab tradíciókat.

Az iszlám polgárisodásának tendenciája ingerli és támadásra készítette a mohamedán vallás azon fanatikus csoportjait, amelyek ezt a fejlődési irányt súlyosnak és károsnak tartják s amelyek az iszlám reneszánszával együtt maguk is erőre kaptak.

Az iszlám fundamentalisták legnagyobb ütközeteiket Iránban vívták, itt aratták a legnagyobb győzelmet is. Fellépésükhöz kedvező terepet biztosít az, hogy a tömegek (beleértve a vallásosakat és a nem-fanatikusokat is) kiábrándultak a sah fehér forradalmából, mert nem azt kapták, amit vártak, illetve ígértek nekik.

Az utolsó történelmi pillanat

A siita egyház, amely tudta, hogy az ipari fejlődés hatalmának, befolyásának csökkenéséhez vezet, erre a kiábrándulásra építve bontott zászlót olyan utolsó történelmi pillanatban, amikor a hervenszázalékos analfabetizmus egyben a lakosság hetven százalékának vallásos fanatizmusát is jelentette. A történelmi kísérlet az iszlám köztársaság, tehát egy formálisan is a Koránra épülő 20. századi ország megalkotására lényegében elkezdődött, és a gazdasági, belpolitikai válságok, illetve a háborús támadás ellenére is egyelőre tart.

Az iszlám reneszánsza a moszlimok militáns erőit is felszabadította. A Muzulmán Testvériség, amely hazatérhetett Egyiptomba, de itt reményeiben rövidesen csalódní kényszerült, előbb csak támadásba lendült, aztán leszámolásra szánta el magát: a mozikban felrobbantott bombáktól a kopt templomok megszenteltségtelenítésén át így jutottak el a Szadat ellen elkövetett merényletig.

Az egyiptomi „testvérek” szervezettsége, ereje, elszántsága már olyan volt, hogy Egyiptom iranizálásának veszélyét emlegették. Szadat halála után a hatalom ezért csapott le rendkívül határozottan és keményen a merénylőkre és a possibili összeesküvőkre.

Az egész arab világot behálózó anarchikus szervezet nemcsak Egyiptomban lépett akcióba. A szíriai Baath-párt ellen folytatott idestova évtizedes harcuk, amelyet sok-sok merénylet jelez, a homsi összecsapásokkal tetőzött. A küzdelem méreteire utal, hogy a kormánycsapatok légierőt és tüzérséget kényszerültek bevetni a hatalom megdöntésére törő iszlám fanatikusok ellen. A testvérek célja Szíriában is a fundamentalista állam megteremtése, s e cél érdekében éppenúgy szembefordultak a progresszív szíriai rendszerrel, ahogy a tőkés társadalom kialakításán dolgozó egyiptomi vezetésnek is hadat üzentek...